

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษา โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
3. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
4. มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
5. บริบทพื้นที่ศึกษา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ หรือผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้จัดเรียงข้อมูลตามลำดับความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางใดๆ ที่เป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ได้แก่ การเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังสถานที่อื่นๆ ชั่วคราว การเดินทางด้วยความสมัครใจ และการเดินทางด้วยจุดมุ่งหมายใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ (องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) แห่งองค์การสหประชาชาติ พ.ศ.2506 อ้างตาม สมบัติ กาญจนกิจ, 2544)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2555 : 2-8) ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ดังนี้ ความหมายของการท่องเที่ยว ประเทศไทยเริ่มใช้คำว่า “ท่องเที่ยว” แทนคำว่า “ไปเที่ยว” เมื่อปี พ.ศ. 2479 และปี 2480 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาความหมายของคำว่า “ท่องเที่ยว” มีความหมายเชิง

เที่ยวเตร่เหลวไหล การท่องเที่ยวในสมัยก่อนไม่ใช่เพื่อการพักผ่อนแต่จะมีจุดหมายในหน้าที่การงานและการแสวงบุญตามความเชื่อทางศาสนา แต่ไม่พูดว่าไปเที่ยววัดเนื่องจากขัดต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชน เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ควรนับเป็นที่เที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวขององค์การสหประชาชาติได้ประชุมว่าด้วยการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี พ.ศ. 2506 และให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่าหมายถึงการเดินทางที่มีเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. มีการเดินทาง (Travel) หมายถึงมีแผนการเดินทางโดยสมัครใจจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่หนึ่งโดยใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะไกล

2. มีจุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึงมีสถานที่เลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่ง ณ ที่นั้นมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่เพียงพอสนองความต้องการและความพอใจของผู้มาเยือน

3. มีจุดหมาย (Purpose) หมายถึงมีความประสงค์ในการเดินทางที่ไม่ใช่อาชีพหรืออยู่ประจำ แต่มีจุดหมายในการเดินทางอย่างอื่นผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายโดยการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้ ซึ่ง Mr.Douglas Foster ได้เขียนไว้ในหนังสือ “Travel and Tourism Management” ว่าความมุ่งหมายในการเดินทางแบ่งได้เป็น 9 อย่างคือ

1) ความมุ่งหมายเพื่อพักผ่อนในวันหยุด (Holiday Mass Popular Individual) เป็นการเดินทางในวันหยุดหรือพักผ่อนโดยไม่ทำอะไร อันเป็นความขจัดความเมื่อยล้าทางร่างกายและจิตใจจากการทำงานให้หมดไป และเรียกพลกำลังกลับคืนมาสำหรับเริ่มต้นทำงานในวันใหม่ บางคนอาจไปพักผ่อนเพราะป่วยไข้ มักจะถือเอาภาวะอากาศเป็นเกณฑ์ตัดสินใจว่าจะไปท่องเที่ยวที่ใด เช่น สถานที่ชายทะเล บนเขาที่อากาศเย็น หรืออาจรักษาโรคผิวหนังใกล้กับบริเวณบ่อน้ำร้อน เป็นต้น

2) ความมุ่งหมายเพื่อวัฒนธรรมและศาสนา (Cultural Religion) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ที่สนใจ เช่น การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ชมศิลปะในหอศิลป์ การชมการแสดงดนตรีหรือละครของประเทศต่างๆ นมัสการศูนย์ศาสนาที่สำคัญ เพื่อปฏิบัติศาสนกิจ เป็นต้น

3) ความมุ่งหมายเพื่อการศึกษา (Education) เป็นการเดินทางเพื่อทำการวิจัย สอนหนังสือ เข้าศึกษาหรือดูงานในต่างประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะพักอยู่ในประเทศนั้นเป็นเวลานานนับเดือน เช่น ไปทำการวิจัยด้านสังคมวิทยาที่ประเทศอินเดีย ไปดูงานที่ยุโรป ไปบรรยายวิชาการท่องเที่ยวที่สิงคโปร์ ไปฝึกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับวิชาการโรงแรมที่ฝรั่งเศส เป็นต้น

4) ความมุ่งหมายเพื่อการกีฬาและความบันเทิง (Sport and Recreation) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะไปชมการแข่งขันกีฬาหรือเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา หรือเล่นกีฬาในท้องถิ่น

5) ความมุ่งหมายเพื่อประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ(History and Special Interests) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เช่น โครงกระดูกมนุษย์โบราณ เป็นต้น

6) ความมุ่งหมายเพื่องานอดิเรก (Hobbies) เป็นการเดินทางเพื่อทำงานอดิเรก เช่น ไปวาดรูปบนภูเขา ไปขี่ม้าที่ชายหาด ไปเล่นสกี เป็นต้น

7) ความมุ่งหมายเพื่อเยี่ยมญาติ (Visiting Friend/Relation) เป็นการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติ เป็นการสร้างสัมพันธภาพให้ดียิ่งขึ้น

8) ความมุ่งหมายเพื่อธุรกิจ (Business) เป็นการเดินทางของนักธุรกิจที่ได้จัดเวลาให้เหลือหรือเวลาว่างจากการปฏิบัติธุรกิจในประเทศในประเทศนั้นเพื่อถือโอกาสอยู่ท่องเที่ยวต่ออีกสักกระยะหนึ่ง

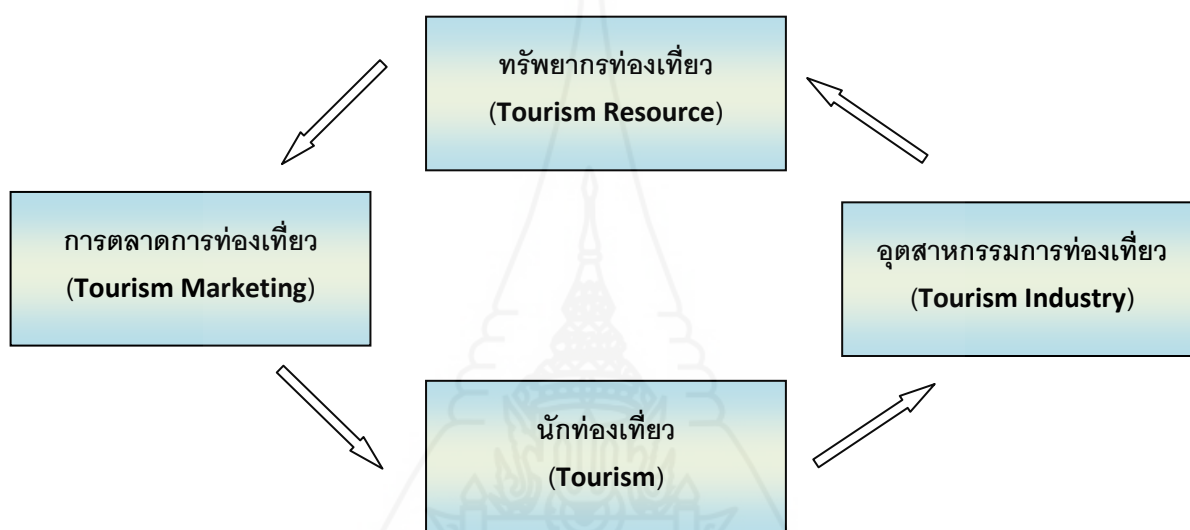
9) ความมุ่งหมายเพื่อประชุมสัมมนา (Conference/Congress) เป็นการเดินทางเพื่อเข้าร่วมการประชุมสัมมนา โดยปกติการจัดรายการประชุมสัมมนาผู้จัดมักมีรายการนำเที่ยวอย่างน้อย 1 ครั้ง ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาเป็นนักท่องเที่ยวแบบสมบูรณ์ และเมืองใดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวมักจะได้อีกเลือกให้เป็นที่พักประชุมสัมมนา เช่น เมืองพัทยา เชียงใหม่ ภูเก็ต เจนีวา เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทาง ถ้าไม่มีการเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น แต่การเดินทางอาจไม่ใช่การท่องเที่ยวก็ได้ ถ้าเป็นการเดินทางที่อยู่ในเงื่อนไขดังนี้

- 1) เป็นการเดินทางเพื่อไปประกอบอาชีพหรือธุรกิจ
- 2) เป็นการเดินทางไปยังถิ่นอื่นโดยตั้งใจจะไปตั้งถิ่นฐาน
- 3) เป็นการเดินทางเพื่อไปปฏิบัติงานต่างๆ โดยได้รับค่าจ้าง
- 4) เป็นการเดินทางข้ามพรมแดนไปทำงานนอกประเทศทุกวัน
- 5) เป็นการเดินทางผ่านประเทศอื่นโดยไม่แวะลง แม้การเดินทางจะอยู่ในอาณาเขตของประเทศนั้นเป็นเวลา 24 ชั่วโมง
- 6) เป็นการเดินทางไปยังท้องถิ่นอื่นโดยถูกบังคับ เช่น กองทหารเดินทางไปยังจังหวัดเชียงรายไปจังหวัดเชียงใหม่ หรือการเดินทางของนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพมหานครไปยังกรุงเทพมหานคร เชียงราย เป็นต้น

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1)ทรัพยากรท่องเที่ยว (2) การตลาดท่องเที่ยว (3) นักท่องเที่ยว และ (4) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบมีความสัมพันธ์กันและกัน โดยเริ่มจากประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่ในลักษณะที่พร้อมจะรับนักท่องเที่ยว ก็ต้องมีตลาดท่องเที่ยวที่จะให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยวเป้าหมาย เพื่อชวนเชิญให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในประเทศของตน การชักจูงจากตลาดท่องเที่ยวของ

ประเทศที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวแล้วทำให้นักท่องเที่ยวอยากมาเที่ยวตามข้อมูลที่ได้รับมา จะทำให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตามมาได้แก่ ธุรกิจขนส่ง ที่พัก ธุรกิจอาหารและบันเทิง ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ธุรกิจ MICE (ธุรกิจการจัดประชุมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัลและการนิทรรศการ) การจำหน่ายของที่ระลึก เพื่อทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ และแนะนำแก่เพื่อน ญาติมิตรให้มาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวนี้อีก ดังภาพ ที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบการท่องเที่ยว

1) ทรัพยากรท่องเที่ยว(Tourism Resource) หมายถึง สถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว อันเป็นพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว โดยมีสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทุกประเภทเข้ามาเยี่ยมชม อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่อยู่ในลักษณะรูปธรรมสามารถสัมผัสได้ และนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวจะรวมเอาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวหลายประเภททั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไว้ด้วยกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมท่องเที่ยว อรรถาธิบายของประชาชน สาธารณูปโภค และความปลอดภัย เป็นต้น ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายของ “ทรัพยากรท่องเที่ยว” ไว้ว่า สถานที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเยี่ยมชม

2) การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมชักจูงแรงเร้าให้คนเข้ามาท่องเที่ยว จึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนในการที่จะทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักและสนใจที่จะมาท่องเที่ยวในประเทศของตนมากขึ้น

3) นักท่องเที่ยว (Tourist) เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว

4) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry) เป็นองค์ประกอบที่ดำเนินธุรกิจการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว อันจะทำให้เกิดความพึงพอใจ โดยหวังได้รับผลกำไรจากการดำเนินธุรกิจเป็นการตอบแทน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ธุรกิจใหญ่ๆ คือ

(1) ธุรกิจโดยตรง เป็นธุรกิจที่ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยตรง ที่สำคัญมี 6 ประเภท

(1.1) ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง

(1.4) ธุรกิจที่พักแรม

(1.2) ธุรกิจอาหารและบันเทิง

(1.5) ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์

(1.3) ธุรกิจ MICE

(1.6) ธุรกิจการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

(2) ธุรกิจทางอ้อม เป็นธุรกิจที่ให้บริการให้แก่นักท่องเที่ยวทางอ้อม เช่น ธุรกิจการเงิน ธุรกิจการประกันภัย ธุรกิจการตัดผ้า ธุรกิจการเกษตร เป็นต้น

มนัส สุวรรณ (2544) ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวตามการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร(Agro-tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวนชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้มาทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร บริหารหรือจัดการโดยเกษตรกรและชุมชน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผล กระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมภาคเกษตรกรรมเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ในเรื่องการเกษตรของชาวนชนบท รวมถึงได้สัมผัสทัศนียภาพของชุมชนนั้นๆ โดยชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเองซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและชุมชนทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2545 : 4)

นำชัย ทนุผล (2543: 3-8) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเกษตรว่าหมายถึง การท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้ และเข้าใจธรรมชาติ วัฒนธรรม และการเกษตร อันเกิดจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และรูปแบบการทำเกษตรที่หลากหลายบนพื้นที่จริงของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะยึดหลักแห่งการเคารพซึ่งศักดิ์ศรีของระบบนิเวศ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และเอื้อประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น

สุรเชษฐ์ เชษฐมาต (2541 : 29) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวที่นำนักท่องเที่ยวออกสู่พื้นที่ที่เป็นแหล่งพืชไร่ พืชสวน ชาวเกษตรกรจะเป็นผู้นำหรืออาจจะมีมัคคุเทศก์นำ แต่ได้มีการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร รวมทั้งดำเนินงานในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบางครั้ง นักท่องเที่ยวเองสามารถที่จะเข้าไปร่วมช่วยเหลือเกษตรกรได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: 9-15) กล่าวถึงแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีมากขึ้น แต่กลับทำให้ภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมหรือด้อยคุณค่าลง ช่วงปี 2528-2529 นักวิชาการด้านพัฒนาการท่องเที่ยวของโลก ทั้งจากองค์การการท่องเที่ยวโลก(World Tourism Organization : WTO) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก(Pacific Asia Travel Association : PATA) มีความตระหนักในผลกระทบที่เกิดขึ้น จึงได้เสนอความคิดต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในธรรมชาติ เพื่อรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน จึงเกิดกระแสต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 3 ด้าน คือ

- 1) กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 2) กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติวิทยา และสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น
- 3) กระแสความต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่น เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อให้เกิดการการรับผิชอบและได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

จากกระแสความคิด 3 ประการนี้ ทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ นั่นคือ Green tourism หรือ Ecotourism ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็กๆ รวมกันแล้วสามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวที่พัฒนาอย่างยั่งยืนได้

ดังนั้นแนวคิดในการนำเสนอการท่องเที่ยวอันเป็นทางเลือกใหม่นี้จึงมีชื่อเรียกอย่างหลากหลายเช่น Green Tourism, Bio Tourism, Sustainable Tourism, Conservation Tourism, Responsible Tourism และการจัดการท่องเที่ยวที่นิยมและแพร่หลายที่สุดในเวลานี้และมีนัยยะเชิงความหมายที่เข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และบางครั้งอาจเรียกว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (Community-based Ecotourism)" ซึ่งโดยภาพรวมแล้วการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นคำที่ใช้เรียกการท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลักแต่ในการอ้างอิงอย่างเป็นทางการยังไม่มีชื่อภาษาไทย บางครั้งก็เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์”

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2553 : 12-16) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสีเขียว ได้แนะนำให้มีการไปท่องเที่ยวในแหล่งทำการเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคต่างๆ ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรมทางเลือก โดยมีเป้าหมายในการผลิตอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งเกษตรกรสามารถใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ซึ่งปัจจุบันเกษตรทางเลือกมีหลายกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีหลักการและวิธีการใกล้เคียงกันแตกต่างกันบ้างตามแนวคิด และวิธีปฏิบัติไปตามสภาพทางสังคม วัฒนธรรม อย่างไรก็ตามหัวใจหลักที่สำคัญของการเกษตรทางเลือกคือหนทางที่จะนำไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืน

การเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture) เป็นระบบเกษตรกรรมที่พัฒนาอาชีพด้านการเกษตรที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นระบบที่ทำให้เกิดความมั่นคงต่อเกษตรกร และมีผลในระยะยาว ได้แก่

1. เกษตรกรรมธรรมชาติ (Nature Farming) เป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม มีหลักการ คือ การไม่ไถพรวนดิน ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัดวัชพืช ใช้การคลุมดิน ใช้พลังงานต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ และให้ความสำคัญกับดินเป็นอันดับแรก

2. เกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) เป็นระบบเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนต่างๆ ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อพันธุกรรมที่อาจเป็นมลพิษในสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการใช้อินทรีย์วัตถุเช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การปลูกพืชหมุนเวียน รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีวภาพ

3. เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) เป็นรูปแบบการเกษตรที่มีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป ในช่วงเวลาและพื้นที่เดียวกัน เช่น การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน มีการเกื้อกูลกันหลายอย่างต่อเนื่องระหว่างกิจกรรม ลักษณะการเกื้อกูลกันของระบบผสมผสานทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ที่ดิน และเป็นการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture) เป็นแนวคิดในการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยให้ดำเนินการเกษตรให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยส่วนรวมของธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวทางในการบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนสภาพทางสังคมของชุมชนนั้นๆ

5. วนเกษตร (Agro Forestry) คือ เกษตรทางเลือกรูปแบบหนึ่งโดยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างผสมผสานระหว่างกิจกรรมการเกษตร ป่าไม้ รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่เดียวกันหรือสลับหมุนเวียนเปลี่ยนกันไป โดยเป็นกิจกรรมที่มีความสอดคล้อง และเกื้อกูลกับระบบป่าไม้ในท้องถิ่น เพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอคำนึงความสมดุลตามธรรมชาติของระบบนิเวศเป็นสำคัญ ในขณะที่ที่ยังรักษาวิถีชีวิตของสังคมชาวชนบทที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นๆ ให้มากที่สุด ระบบวนเกษตรสามารถแยกออกเป็น 4 รูปแบบองค์ประกอบของกิจกรรม ได้แก่ (1) ระบบป่าไม้ร่วมกับการปลูกพืชเกษตร (2) ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำปศุสัตว์ คือการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างพื้นที่ป่าไม้กับการเลี้ยงสัตว์ โดยปลูกหญ้าหรือพืชอาหารสัตว์ในสวนป่า แล้วปล่อยให้สัตว์เลื้อยเข้าไปหากินในป่า (3) ระบบเกษตรป่าไม้และปศุสัตว์ คือ การใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างกิจกรรมหลัก ได้แก่ การป่าไม้ การเกษตร และปศุสัตว์ไปพร้อมๆ กัน เป็นการรวมสองระบบข้างต้นเข้าไว้ด้วยกัน (4) ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำประมง

จากการทบทวนวรรณกรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การไปท่องเที่ยวในฟาร์ม ในสวน หรือในพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรของเกษตรกร มีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าสัมผัสหรือไปเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร โดยนักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติวัฒนธรรม และรูปแบบการทำเกษตรที่หลากหลายของชุมชนท้องถิ่น และยึดหลักแห่งการเคารพซึ่งกฎเกณฑ์ของระบบนิเวศ และวิถีชีวิต

ความเป็นอยู่ของชุมชน และเอื้อประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีหลายกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีหลักการและวิธีการใกล้เคียงกันแตกต่างกันบ้าง ตามแนวคิด และวิธีปฏิบัติไปตามสภาพทางสังคมวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามหัวใจหลักที่สำคัญของการเกษตรทางเลือกคือหนทางที่จะนำไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืน

ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1.ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ นักท่องเที่ยวเกิดการใช้จ่ายในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ค่าใช้จ่าย สำหรับกิจกรรมต่าง เป็นรายได้ที่เป็นผลพลอยได้ให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่น เป็นการกระจายเม็ดเงินสู่ท้องถิ่น

2.ความสำคัญต่อสังคม เมื่อเกษตรกรมีรายได้ที่เป็นผลพลอยได้จากการท่องเที่ยว นอกจาก รายได้จากการประกอบเกษตรกรรม ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต ของเกษตรกรก่อให้เกิดเกษตรกรเกิดความภูมิใจในอาชีพ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตน ช่วยลดการละ ทิ้งถิ่นฐาน และเป็นการอนุรักษ์อาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังก่อให้เกิด ความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างคนต่างถิ่นและคนในท้องถิ่น เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่ง กันและกัน และเป็นการช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของท้องถิ่น

2. แนวคิดและรูปแบบเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

จิตศักดิ์ พุฒจร (ม.ป.ป.) กล่าวถึงมิติการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เดิมอยู่ในการ ดูแลของภาครัฐโดยอาศัยหลักการและวิชาการเพื่อการจัดการแหล่งธรรมชาติให้มีความยั่งยืน และสามารถรองรับการท่องเที่ยวควบคู่กันไป แต่ในปัจจุบันมิติของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลงไป ชุมชนท้องถิ่นถูกคาดหวังให้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทั้งในด้านการมี ส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ การให้ความรู้ และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่ทิศทางของความร่วมมือดังกล่าวของหน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นอุทยานแห่งชาติ หน่วยงานในท้องถิ่นกับชุมชน ยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ยังเกิดการคิดแบบแยกส่วนกันคิด แยกกัน วางแผน แยกกันของงบประมาณ แยกกันจัดการ เมื่อมองภาพรวมแล้วจะเห็นว่าจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่ ถูกทำลายลงไปอย่างรู้เท่าไม่ทันการณ์ โดยผ่านภาพของการกระตุ้นเศรษฐกิจจากภาครัฐบาล ทำให้ เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างไรทิศทาง

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความขององค์ประกอบในการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้ (กองวิชาการและฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ม.ป.ป. : 7) องค์ประกอบการท่องเที่ยว หรือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ องค์ประกอบต่างๆ 8 ประการ ดังนี้

1. การคมนาคมขนส่ง (ซึ่งหมายถึงทั้งคมนาคมขนส่งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ)
2. ที่พัก
3. ร้านอาหาร และภัตตาคาร
4. บริการนำเที่ยว
5. สิ่งดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ทะเล ภูเขา แม่น้ำ รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรม และโบราณสถาน (กล่าวคือ สิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจและต้องการมาเยี่ยมชม ซึ่งอาจ เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นก็ได้)
6. ร้านขายของที่ระลึก
7. ความปลอดภัย
8. การเผยแพร่และการโฆษณา

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2544 อ้างถึง ชูติมา วิวัชณ์ ภัทรกุล, 2554) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ว่ามี 10 รูปแบบดังต่อไปนี้คือ

1. รูปแบบการทำนา โดยเฉพาะที่ใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการเตรียมดินและเก็บเกี่ยว เช่น การใช้กระบือหรือโคไถนา การเก็บเกี่ยวและการนวดโดยใช้แรงงานคนและการประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ การเพาะเห็ด ขกยอ ตกปลา เป็นต้น วัฒนธรรมการทำเกษตรแบบนี้เป็นวงจรชีวิตที่สามารถพบเห็นได้ในพื้นที่จังหวัดอยุธยาและอ่างทอง
2. รูปแบบเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การปลูกผักปลอดจากสารพิษร่วมกับผลไม้ และขุดบ่อเลี้ยงปลา หรือทำนาควบคู่กันไป สามารถทำผักสด ขายผลไม้ ปิ้งปลา หรือกุ้งขายให้นักท่องเที่ยวได้
3. รูปแบบสวนผลไม้ ซึ่งไม้ผลของไทยที่เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติ ได้แก่ มะม่วง ส้มโอ ชมพู่ พบปลูกกันมากในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ส่วนเงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง พบปลูกกันมากในจังหวัดระยอง จันทบุรี ปราจีนบุรี สำหรับลำไย ลิ้นจี่ พบปลูกกันมากที่จังหวัดเชียงใหม่เชียงราย และลองกองก็ปลูกกันมากที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งสามารถจัดเทศกาลชิมผลไม้ของแต่ละจังหวัดได้ โดยจัดกรรมวิธีการเก็บที่หลากหลาย

4. รูปแบบไม้ดอกไม้ประดับ ได้แก่ สวนกล้วยไม้ที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี แปลงกุหลาบที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดตาก เชียงใหม่ และสวนดอกไม้ประดับที่เชียงใหม่ นครปฐม เชียงราย และนครราชสีมา เป็นต้น

5. รูปแบบเกษตรเชิงอนุรักษ์ผสมผสานกับวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในหลายจังหวัด เช่น สวนชา สวนเมี่ยง ที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย การเกษตรบนที่สูงในท้องที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน

6. รูปแบบการศึกษาและศูนย์วิจัยทดลองของหน่วยงานราชการต่างๆ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ในจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์พัฒนาเขาหินซ้อนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาพิบูลทองในจังหวัดนราธิวาส ศูนย์ศึกษาหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น การประมง กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร และกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น

7. โครงการหลวงและโครงการตามพระราชดำริ ได้แก่ โครงการหลวงดอยอินทนนท์โครงการหลวงห้วยลี้ก โครงการหลวงดอยอ่างขาง และโครงการพัฒนาดอยตุง เป็นต้น

8. รูปแบบชุมชนเกษตร ได้แก่ ชุมชนประมง ชุมชนสวนยาง ชุมชนชาวเขา สหกรณ์นิคมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะรวมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้าไปด้วย

9. รูปแบบสวนเกษตรหรือฟาร์มของเอกชน ได้แก่ สวนสามพรานในจังหวัดนครปฐม ไร่มีเงินในจังหวัดเพชรบูรณ์ ไร่บุญรอดในจังหวัดเชียงราย ฟาร์มแม่สาและฟาร์มผีเสื้อแม่สาในจังหวัดเชียงใหม่ ฟาร์มจระเข้ในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นต้น

10. รูปแบบตลาดการเกษตร ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่จังหวัดราชบุรี ตลาดไท ตลาดสี่มุมเมืองที่จังหวัดปทุมธานี ตลอดจนการจัดตลาดผลไม้ในเทศกาลต่างๆ เป็นต้น

ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรมวิชาการเกษตร (2541 อ้างถึง ชูติมา วิวัฒน์ภัทรกุล, 2554) ได้กล่าวถึงรูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่ามี 6 รูปแบบ คือ

1. การแสดงสินค้าหรือสาธิตแปลงสาธิตพันธุ์พืชสวยงาม และหลากหลาย ได้แก่ กล้วยไม้ ดอกไม้ พันธุ์พริก พันธุ์มะเขือ เป็นการรวมพันธุ์พืชชนิดต่างๆ เช่น พันธุ์กล้วยไม้ พันธุ์พริก พันธุ์มะเขือ เป็นการรวมพันธุ์จากแหล่งต่างๆทั่วโลก การแสดงขั้นตอนการปฏิบัติต่างๆ ทางเกษตร เช่น การปลูกดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว การบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลผลิต การเลี้ยงไหม การเลี้ยงผึ้ง การเลี้ยงกุ้ง การแสดงประเพณีวัฒนธรรมด้านการเกษตรในอดีตที่ผ่านมา เช่น การตกกล้า การไถนา การเก็บเกี่ยว การซ่อมข้าวหรือดำข้าว การเก็บเกี่ยวพืชผลและแปรรูป การแสดงงานฝีมือหรือหัตถกรรมต่างๆ การแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องไม้และวิธีการเกษตรของไทยในอดีต

2. ให้นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมระยะสั้นในการเข้าชมสวนเกษตร ได้แก่ สวนดอกไม้สวนพืชผัก สวนสมุนไพร สวนผลไม้ โดยให้นักท่องเที่ยวเก็บผลผลิตเองจากต้นในสวน หรือการซื้อผลผลิตโดยเลือกเก็บเอง ทำให้ได้เห็นความสวยงาม ความแปลกตา และบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ อีกทั้งได้ทำกิจกรรมพื้นบ้านระยะสั้นร่วมกับชาวบ้าน เช่น ซักผ้า นึ่งเห็ดเย็น ไถนา กรีดยาง ยกขอ พายเรือ ทอดแห เป็นต้น

3. ให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิตของชาวเกษตรในชนบทโดยให้นักท่องเที่ยวได้รับบริการที่อบอุ่น ปลอดภัย สะดวกสบาย

4. การอบรมให้ความรู้การเกษตรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ด้วยการฝึกหัดปฏิบัติเกี่ยวกับการทำเกษตรในสมัยใหม่ เช่น การปลูกและดูแลรักษาพืช การแปรรูปและเก็บรักษาผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ซึ่งอาจจะมีกรมอบประกาศนียบัตรให้สำหรับการฝึกหัดปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ ภูมิปัญญาของชาวบ้านในหมู่บ้านชนบท เช่น การศึกษาแมลงที่เป็นประโยชน์พืชผักพื้นเมืองที่กินได้ การเก็บเห็ดในป่า การทำข้าวเม่า การทำขนมจีน การทำน้ำตาลจากมะพร้าวและตาลโตนด การเก็บเกี่ยวข้าวด้วยแกระ การนวดแผนโบราณและการอบสมุนไพร การเผาข้าวหลาม เป็นต้น

5. จำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยเฉพาะสินค้าอาหารเกษตรแปรรูปที่หลากหลายของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองของเกษตรกร ของใช้และของที่ระลึกต่างๆ ผักสด ผลไม้สด ดอกไม้สด ต้นพันธุ์พืช เม็ดพันธุ์พืชที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวซื้อไปปลูกเอง อาหารที่ผลิตและเตรียมในพื้นที่แบบง่ายๆ แต่สะอาด เช่น ข้าวโพดต้ม ข้าวโพดคั่ว ถั่วต้ม เผือกต้ม มันต้ม อ้อยเคี้ยว ผลไม้สด อาหารสำเร็จบรรจุถุงหรือกล่อง น้ำผัก น้ำผลไม้ต่างๆ เป็นต้น

6. ให้รู้ทางด้านธุรกิจการเกษตร ในช่วงที่ธุรกิจอื่นๆประสบปัญหาเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น ในปัจจุบันนี้นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเดินทางมาเพื่อหาช่องทางในการทำธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนรวดเร็วและเป็นธุรกิจที่ยังก้าวหน้าไปได้ โดยจัดให้นักท่องเที่ยวในเชิงท่องเที่ยวธุรกิจเกษตรได้สัมผัสพบเห็นดูกิจกรรมของเกษตรกร แล้วอาจจะเกิดแนวคิดในการทำธุรกิจร่วมกับเกษตรกร เช่น รวมกับเกษตรกรทำการผลิตเพื่อแปรรูปเพื่อส่งออกหรือจำหน่ายในประเทศ หรือร่วมกันผลิตและจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมต่างๆ ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะนี้นอกจากจะเอื้อผลประโยชน์อย่างสูงให้กับเกษตรกรแล้ว ยังเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยเหลือภาคเอกชนจากธุรกิจอื่นที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน

3. การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สำหรับรูปแบบการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้กล่าวถึงรูปแบบการให้บริการการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตรของธุรกิจนำเที่ยวต่างๆ ในประเทศไทยว่ามีหลายรูปแบบได้แก่

1. การจัดนำเที่ยวชมสวนผลไม้ (Fruit Tour)
2. การจัดนำเที่ยวชมสวนไม้ดอกไม้ประดับ (Flower Garden Tour)
3. การจัดนำเที่ยวสวนสมุนไพร (Medicinal Herb Garden Tour)
4. การจัดนำเที่ยวเทศกาลงานวันเกษตรของจังหวัดต่างๆ (Agricultural Festival Tour)
5. การจัดนำเที่ยวการทำเกษตรทั่วไป (General Agricultural Farming Tour)

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2541) ได้กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 10 ประการ ดังนี้

1. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่ กำหนดให้มีจุดที่เป็นศูนย์บริการท่องเที่ยวในชุมชน (Visiting Center) เพื่อเป็นจุดศูนย์กลางที่นักท่องเที่ยวจะเข้าชมกิจกรรมการเกษตรในแหล่งชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวต่างๆ เป็นการเอื้ออำนวยในการให้ความรู้และข้อมูลเบื้องต้นต่างๆ ก่อนและหลังดูงานในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดความสะดวกและความพร้อมสำหรับการให้บริการนักท่องเที่ยว มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ได้แก่ สถานที่จอดรถ จอดเรือ สถานที่พักผ่อน สถานที่แสดงกิจกรรมการเกษตร สถานที่จำหน่ายสินค้า สถานที่จำหน่ายเครื่องดื่ม ห้องสุขา ส่วนแสดงวิชาการในด้านเกษตร เช่น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทำนาข้าว เป็นต้น

2. การพัฒนาจุดบริการนักท่องเที่ยว เป็นการปรับพัฒนาบริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความพร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยว

3. การประชุมชี้แจง เป็นการจัดประชุมชี้แจงการดำเนินการโครงการท่องเที่ยวเกษตรแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ธุรกิจนำเที่ยว ผู้แทนกลุ่มเกษตรกรในชุมชน เพื่อให้ทราบวัตถุประสงค์และเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการ รูปแบบ การดำเนินงาน โครงการ ตลอดจนผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับจากการเข้าร่วมดำเนินธุรกิจ

4. การเตรียมความพร้อมของบุคลากร โดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว และการให้บริการนักท่องเที่ยวแก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมดำเนินธุรกิจและบริการภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

5. การจัดการและบริหารโครงการ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบและมี

ประสิทธิภาพจึงกำหนดให้มีการตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจ คณะกรรมการและหน่วยปฏิบัติการที่รับผิดชอบโครงการ ดังนี้

5.1 จัดตั้ง “ศูนย์อำนวยการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร” ขึ้นที่กรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ โครงการ และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.2 แต่งตั้ง “คณะกรรมการบริหารโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร” เพื่อกำหนดแนวทาง และควบคุมกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์อำนวยการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

5.3 แต่งตั้ง “เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรระดับภาค” จากสำนักงานส่งเสริมการเกษตรทั้ง 6 ภาค เพื่อติดตามงานและประสานงานการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัดในพื้นที่รับผิดชอบ

5.4 แต่งตั้ง “คณะกรรมการบริหารโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับจังหวัด”

6. การจัดการและการให้บริการของกลุ่มเกษตร เป็นการให้คำแนะนำและดูแลช่วยเหลือเกษตรกรในการวางรูปแบบการบริหารงานภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยจัดตั้งคณะกรรมการของกลุ่มและแบ่งภารกิจ ในการทำงานและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เข้าชม

7. การจัดการระบบรวบรวมและกระจายสินค้าที่จะนำมาจำหน่ายภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ ผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูป หัตถกรรม ของที่ระลึก ซึ่งจำเป็นต้องจัดระบบการวางจำหน่าย เพื่อให้สินค้ามีความหลากหลายน่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว โดยจัดให้มีคณะทำงานกำหนดประเภทสินค้า รวมทั้งการจัดการในการนำสินค้าออกวางพร้อมจำหน่ายตลอดเวลา

8. การจัดการและการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกในด้านต่างๆ ได้แก่

8.1 จัดทำเอกสารแผ่นพับ โปสเตอร์ แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

8.2 จัดทำป้ายโฆษณาเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้าชมตามแหล่งท่องเที่ยว

8.3 เชิญผู้แทนจากสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ไปทัศนศึกษาดูงานตามสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

8.4 ประสานงานกับหน่วยองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจนำเที่ยว โรงแรม การรถไฟ สายการบินต่างๆ เพื่อให้คำแนะนำด้วยการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

8.5 ประสานงานกับธุรกิจนำเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ ในการนำนักท่องเที่ยวที่เป็นลูกค้าของบริษัทเข้าชมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

9. การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่โครงการ

- 9.1 จัดทำเอกสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 9.2 จัดทำป้ายโฆษณาเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้าชมตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 9.3 เชิญผู้แทนจากสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ไปทัศนศึกษาดูงานตามสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

9.4 ประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจนำเที่ยว โรงแรม การรถไฟ สาธารณการบินต่างๆ ให้ช่วยแนะนำ เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นลูกค้าของบริษัทเข้าชมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

10. การติดตามและรายงานผล ให้มีการรายงานผลการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคให้ศูนย์อำนวยการโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ออกติดตามการดำเนินงาน ให้ข้อเสนอและการปรับปรุงแก้ไขทุกเดือน พร้อมทั้งจัดทำรายการสรุปการดำเนินงานเป็นประจำทุกปี

จุลสารการท่องเที่ยว (2536 : 12) กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยต้องเป็นการจัดการที่ยั่งยืนและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อสนองตอบความต้องการของคนยุคปัจจุบัน และมีทรัพยากรเหลือไว้ใช้ในยุคต่อไปได้ใช้เพื่อสนองตอบความต้องการได้เช่นกันจากกระแสด้านความคิดในการที่จะปรับกระบวนการ และวิสัยทัศน์ของการท่องเที่ยวรวมทั้งมีการเรียกร้องให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ทวีความรุนแรงและต่อเนื่องมากขึ้น มีการโจมตีการท่องเที่ยวมากขึ้นว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทั้งของแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม และชุมชน เป็นเหตุให้มีการจัดประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้นที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา หรือที่เรียกกันว่า “Globe’ 90 Conference” การประชุมในครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนที่จะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากผลการประชุมในครั้งนี้ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า “เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้ที่เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง จึงมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพพร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศได้ด้วย” จากคำจำกัดความดังกล่าวสามารถนำมาแปลเป็นหลักการเบื้องต้นและแนวทางปฏิบัติของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ 10 ประการ

- 1) มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อน แล้วจึงพัฒนาการท่องเที่ยว

ระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายหลัง เพื่อให้เหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ

2) มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

3) มุ่งพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทุกด้าน ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ

4) มุ่งให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

5) มุ่งใช้วัสดุและผลผลิตในท้องถิ่น เพื่อช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่งและเป็นการเพิ่มรายได้กับคนในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

6) มุ่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเพื่อนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้น ให้มากที่สุด อันจะเป็นประโยชน์ในระยะยาวของชุมชนท้องถิ่น

7) มุ่งจ้างงานในท้องถิ่น โดยส่งเสริมรูปแบบของงานที่น่าสนใจ และได้รับผลตอบแทนสูงให้แก่ชุมชนท้องถิ่นนั้น

8) มุ่งพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น อันจะช่วยยกระดับการบริการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น

9) มุ่งรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้อยู่รอดในระยะยาวเพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวตลอดไป

10) มุ่งทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคระหว่างภาคธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐบาล บนหลักการข้างต้น

หลักการการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Principles of sustainable tourism) (ปิยวรรณ คงประเสริฐ, 2551 : 39) ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอคิ (Using resource sustainably) ควรคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคม และทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญ และเป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจระยะยาว

2) การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย (Reducing overconsumption and waste) ทำให้ทรัพยากรเหลือเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานขึ้น และเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสีย หรือฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย

3) การรักษาและการส่งเสริมความหลากหลายทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining diversity) สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และยังช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

4) การประสานการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบการวางแผนพัฒนา (Integrating tourism into planning) ทั้ง ในระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น รวมทั้งการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพของการท่องเที่ยวในระยะยาว

5) การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (Supporting local economies) โดยการสนับสนุนการซื้อสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนในท้องถิ่น และใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เพื่อเกิดรายได้หมุนเวียนในท้องถิ่น

แนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) จะต้องมีการบริหารจัดการที่ดีของบุคคลทั้ง 3 กลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกัน คือ เจ้าของสวน ผู้จำหน่ายรวมถึงมัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยวที่ต่างกลุ่มจะต้องรู้วิธีการจัดการอย่างมีระบบเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืน ดังนี้ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

1. แนวทางบริหารจัดการของเจ้าของสวน

- 1.1 เตรียมสถานที่ที่เยี่ยมชมควรเป็นเส้นทางวงรอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็น
- 1.2 หากมีมุมสาธิตได้ ควรจัดเจ้าหน้าที่เตรียมการสาธิตให้ชม
- 1.3 มีมัคคุเทศก์นำชมสวน สามารถอธิบายได้ดีเท่ากับหรือมากกว่าเจ้าของสวน

(มีเกร็ดความรู้ มีการเปรียบเทียบ)

1.4 จัดมุมสถานที่พักผ่อน จัดมุมบริการอาหารและเครื่องดื่มจำหน่าย (โดยอาจขอให้เพื่อนบ้านบริการแทน เพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น) มุมนี้จำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าของที่ระลึกด้วย ทั้งของในสวนและของเพื่อนบ้านใกล้เคียง

1.5 จัดเตรียมอุปกรณ์ที่ทิ้งขยะ แยกเปียกและแห้ง

1.6 มีบริการห้องสุขาที่สะอาด (อาจมีกล่องรับเงินบริการ เพื่อให้ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล ได้รับผลประโยชน์)

2. แนวทางบริหารจัดการของผู้ประกอบการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์

2.1 ต้องรอบรู้สถานที่/สวนแห่งนั้นอย่างละเอียด เพื่อให้ข้อมูลในการตัดสินใจ และการเตรียมตัวแก่นักท่องเที่ยวได้

2.2 รู้ข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามในการเที่ยวสวนเกษตร และถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจก่อนเดินทาง

2.3 หลังจากนำเที่ยวชมแล้ว ควรหาเวลาให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สัก 15-20 นาที ระหว่างการเดินทางกลับ หรือเป็นการประเมินผลการชมสวนนั้นๆ เพื่อนำไปปรับปรุงได้

3. แนวทางการเตรียมตัวไปท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนักท่องเที่ยว

3.1 เป็นผู้ที่สนใจการทำสวนเกษตรแต่ละสาขาที่จะไปชม

3.2 มีการเตรียมตัวเดินทาง และเตรียมอุปกรณ์ของที่ใส่ตามที่ผู้จัดรายการนำเที่ยวแนะนำ

3.3 หากมีความชอบถ่ายภาพเป็นที่ระลึกแล้ว ควรเตรียมกล้องและฟิล์มไปให้มากพอ เหลือใช้ดีกว่าไม่พอ

3.4 ปฏิบัติตามข้อแนะนำและข้อห้ามของแต่ละสถานที่ เพราะต้นพืชและธรรมชาติรอบด้านนั้นมีความอ่อนไหวและเปราะบาง มีโอกาสติดเชื้อโรคจากผู้ที่ไปเยือนได้ ในทำนองเดียวกันหากนักท่องเที่ยวบางคนเป็นภูมิแพ้ต่อยาฆ่าแมลงง่ายก็ควรต้องระมัดระวังเช่นกัน ในช่วงที่เจ้าของสวนฉีดยาป้องกันแมลงและเชื้อราที่สามารถทำลายต้นพืชได้

3.5 มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวที่ไปเยือนมีสภาพแวดล้อมที่ดี สะอาด และสวยงาม

4. มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ตามประกาศสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว เรื่อง กำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปี 2553 (นทสท. 2554: 19-23) ดังนี้

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การกำหนดแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการ การบริการและความปลอดภัย เพื่อการยกระดับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ศักยภาพการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

องค์ประกอบที่ 1: ศักยภาพการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
หมายถึง ความสามารถในการดำเนินงาน วางแผน ควบคุม ดูแลและจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 10 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรและแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากการวางแผนบุคลากร งบประมาณ ผลิตผลทางการเกษตร แผนการตลาด เป็นต้น

2. การกำหนดแผนการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ เช่น กำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการเกษตร พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว พื้นที่อนุรักษ์ ถนนและลานจอดรถ เป็นต้น

3. การจัดการด้านความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมด้านการรักษาความปลอดภัย การรักษาพยาบาลเบื้องต้นเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วย

4. การจัดการของเสียในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ขยะ สิ่งปฏิกูล น้ำเสีย และมลพิษในอากาศที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

5. การยอมรับและความร่วมมือชุมชนโดยรอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชน การรักษาวินัยธรรม การจ้างงานและสร้างรายได้ในชุมชน

6. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ บริษัทท่องเที่ยวความเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

7. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการผลิต ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ การผลิตแบบปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัย

8. การบำรุงรักษาระบบสาธารณูปโภคและทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ การรักษาความสะอาดห้องน้ำที่พัก การดูแลรักษาระบบถนน ไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์ การปรับปรุงภูมิทัศน์ ของแหล่งท่องเที่ยว

9. การส่งเสริมการขาย เพิ่มมูลค่าและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ได้แก่ การแปรรูปผลผลิตการเกษตรไปเป็นผลิตภัณฑ์เกษตร การพัฒนาตลาดและบรรจุภัณฑ์การยกระดับมาตรฐานสินค้าไปสู่สากล เพื่อสร้างแรงจูงใจในการซื้อสำหรับลูกค้า

10. การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แผ่นพับ ป้ายโฆษณา การประชาสัมพันธ์ผ่านทางเว็บไซต์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือโทรทัศน์ เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 2: ศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง ความพร้อมในการจัดการบริการขั้นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นองค์ประกอบที่ช่วยเสริมสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 7 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. เส้นทางเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางสะดวกและปลอดภัย ความสะดวกพิจารณาจากช่วงเวลาที่สามารถถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ต่อปี

2.ความพร้อมของระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต

3.ความพร้อมด้านที่พักสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ การมีหรือไม่มีที่พักในแหล่งท่องเที่ยว ประเภทของที่พัก เช่น ที่พักแบบโฮมสเตย์ หรือแบบกางเต็นท์นอน

4.ความพร้อมด้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว แบ่งเป็น ไม่มีอาหารบริการ มีอาหารบริการเฉพาะเมื่อสั่งจองล่วงหน้า และมีร้านอาหารบริการในแหล่งท่องเที่ยว

5.การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ มีการกระจายหรือส่งต่อนักท่องเที่ยวไปสู่แหล่งท่องเที่ยวอื่นหรือไม่ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเกินกว่าจำนวนที่กำหนด

6.การเตรียมความพร้อมของบุคลากรในการรองรับนักท่องเที่ยว มีบุคลากรพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวตลอดเวลาหรือไม่ และมีเพียงพอหรือไม่ ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว

7.การกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยว มีการกำหนดช่วงฤดูกาลหรือระยะเวลาเปิด – ปิด ของแหล่งท่องเที่ยว ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวได้ตลอดปีหรือไม่

องค์ประกอบที่ 3: ศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง ความสามารถในการสร้างคุณค่าให้กับตัวสินค้าที่ให้บริการภายในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 9 ตัวชี้วัด ดังนี้

1.การต้อนรับและสร้างความคุ้นเคยสำหรับนักท่องเที่ยว มีการบรรยาย แนะนำสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยว แจ้งให้ทราบถึงกติกาและการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวขณะเยี่ยมชมหรือพักอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

2.มีมัคคุเทศก์หรือผู้นำชมสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่ออธิบายถ่ายทอดความรู้และข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างครบถ้วน มัคคุเทศก์หรือผู้นำชมสามารถพูดภาษาต่างประเทศได้หรือไม่

3. ร้านขายของใช้ประจำวัน ของฝากของที่ระลึก สำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว จับจ่ายซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์ ใช้ในแหล่งท่องเที่ยวหรือนำกลับบ้าน

4. ความหลากหลายของกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว มีกิจกรรมที่เริ่มสร้างความรู้ การพักผ่อนและให้ความบันเทิง ภายในแหล่งท่องเที่ยวที่ประเภท

5. การให้บริการด้านความรู้และข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว เช่น เอกสารหรือแผ่นพับ บอร์ดหรือป้ายแสดงข้อมูลหรือความรู้ด้านการเกษตร และการสาธิตวิธีปฏิบัติ

6. การให้บริการยานพาหนะเยี่ยมชมสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ บริการรถพ่วงรถจักรยานหรือพาหนะต่างๆ สำหรับบริการนักท่องเที่ยวแบบหมู่คณะหรือส่วนบุคคล
7. การให้บริการติดต่อสื่อสารสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ การให้บริการส่งจดหมายโทรศัพท์ภายในและภายนอกประเทศ บริการอินเทอร์เน็ต
8. การให้บริการการฝึกอบรมและถ่ายทอดองค์ความรู้ ได้แก่ การให้บริการอุปกรณ์ฝึกทักษะเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการให้บริการฝึกอบรมเป็นหมู่คณะ
9. การให้บริการสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ แหล่งท่องเที่ยวสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการหรือไม่ ที่สำคัญ ได้แก่ ห้องน้ำ ทางลาดเอียง ทางสัญจรเพื่อการเรียนรู้และฝึกอาชีพสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ

องค์ประกอบที่ 4: ศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึงความสามารถในการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 8 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. ความโดดเด่นด้านเทคโนโลยีการเกษตรและองค์ความรู้เฉพาะ ที่เป็นต้นแบบของการทำเกษตรกรรม เช่น การผลิตพืชแบบไม่ใช้ดิน ฟาร์มโคนมสมัยใหม่ ที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้และมีการถ่ายทอดความรู้ให้นักท่องเที่ยว
2. ความโดดเด่นด้านเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การเกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรกรรมแบบธรรมชาติหรือเกษตรอินทรีย์ การผลิตสารชีวภาพเพื่อจำกัดศัตรูพืช เป็นต้น
3. สภาพธรรมชาติและความสะดวกสบายของแหล่งท่องเที่ยว มีความสวยงามตามธรรมชาติหรือได้รับการและตกแต่งภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม และกลมกลืนธรรมชาติ
4. ความเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายประเภท ภายในระยะรัศมี 20 กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆหรือไม่ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น
5. การได้รับรางวัล ใบรับรอง หรือใบประกาศเกียรติคุณ จากองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือสิ่งแวดล้อม หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น รางวัลกินรี รางวัลโลกสีเขียว ตราสัญลักษณ์ A (Agrotourism) ใบรับรอง GAP จากกรมส่งเสริมการเกษตร
6. ความเด่นและหลากหลายของผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เพื่อจำหน่ายสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ไวน์ สบู่สมุนไพร ผลไม้แปรรูป สินค้าหัตถกรรม เป็นต้น

7. ความโดดเด่นและความหลากหลายของกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การอบการนวดและประคบสมุนไพร การขี่ม้า การรีดนมวัว การเก็บผลไม้ การคราดหอย การตกปลา การนั่งช้าง เป็นต้น

8. การเรียนรู้วิถีชีวิตหรือร่วมทำกิจกรรมกับเกษตรกร ได้แก่ กิจกรรมและการพักค้างคืนกับเกษตรกรในที่สูง การสัมผัสชีวิตของชาวนาไทยในภาคกลาง การร่วมกิจกรรมกับชาวประมงชายฝั่งทะเล การร่วมกินอยู่และทำกิจกรรมกับชาวสวนอัมพวา เป็นต้น

จากการวัดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก 34 ตัวชี้วัด และจะต้องประเมินผ่านทั้ง 4 องค์ประกอบหลักจึงจะได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แต่ละองค์ประกอบหลัก ถูกกำหนดให้มีความสำคัญเท่ากันหรือ คิดเป็นร้อยละ 25 เท่ากัน จากข้อมูลดังกล่าวนำมาเป็นตัวกำหนดในการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของบ้านนาจอก ทั้งในส่วนของผู้นำชุมชน เกษตรกรผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและบ้านพักโฮมสเตย์ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในบ้านนาจอก อีกทั้งยังสามารถกำหนดแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดจากความต้องการของชุมชนที่มีเกษตรกรเป็นตัวขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีความยั่งยืนต่อไป

5. บริบทพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้เลือกพื้นที่บ้านนาจอก อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม เนื่องจาก มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมของคนไทยและชาวเวียดนามที่มาพำนักอาศัยอยู่ ก่อปรกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม อันเนื่องจากการเดินทางมาพำนัก ณ บ้านนาจอกของอดีตประธานาธิบดีโฮจิมินห์พร้อมด้วยกลุ่มผู้ร่วมอุดมการณ์ เพื่อหาทางกอบกู้เอกราช ทำให้เกิดเอกลักษณ์และการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมเวียดนามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมในสภาวะการณ์ปัจจุบัน ซึ่งบ้านนาจอกยังคงมีการรักษาประเพณี “ฮึดสู้สอง” และการดำเนินชีวิตของคนไทยเชื้อสายเวียดนามที่แสดงถึงเอกลักษณ์ ความเป็นชาว “เหวียด เกี้ยว” ที่ทำให้ผู้พบเห็นอยากเข้ามาสัมผัสในวิถีวัฒนธรรม รวมถึงการเรียนรู้ภูมิปัญญาของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ซึ่งเหวียด เกี้ยว (Viet Kieu) เป็นคำในภาษาเวียดนาม หมายถึง ชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่นอกประเทศเวียดนาม หรือชาวเวียดนาม ที่มีถิ่นฐานอาศัยอยู่นอกประเทศ ชาวเวียดนามที่เข้ามาในประเทศไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งกระทรวงมหาดไทยเรียกชาวเวียดนามเหล่านี้ว่าชาวเวียดนามอพยพ หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า ฉวนใหม่ แต่ชาวเวียดนามเรียกกันเองว่าเหวียด เหมย (Viet moi) หรือเหวียด ใหม่ หรือเหวียด เกี้ยว

เหมย (Viet Kieu moi) สำหรับชาวเวียดนามที่เข้ามาในประเทศไทย ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เรียกว่า เหวียต กู้ (Viet cu) หรือ เหวียต เก่า หรือ เหวียต เกี้ยวกู้ (Viet Kieu cu) หรือ ญวนเก่า นั่นเอง (สัญญาทิพย์ ศรีพนา, 2548)

พระสุปัธิ ชาติธรรมโม (ศรีมาตย์)(2553, 17-38) กล่าวถึง “ฮิตสิบสอง” ดังนี้ คำว่า“ฮิต”หรือ“ริต”หรือ“จาริตประเพณี” หมายความว่า “ประเพณี อันเนื่องด้วยศีลธรรมซึ่งคนส่วนรวมถือว่ามีค่า แก่สังคม หมายถึง การกำหนดของชุมชนให้มีการร่วมกันทำบุญตามความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อทางด้านสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ภูตผี เทวอารักษ์ผีบรรพบุรุษ โดยจะนำปัจจัยทางด้านวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมและสภาพอากาศของพื้นที่ ผนวกเข้ากัน อย่างกลมกลืนจนเกิดเป็นปัจจัยต่างๆ ในการกำหนดกิจกรรมของการทำบุญที่จะมีขึ้นในแต่ละเดือน ตลอดทั้งปี และเนื่องจากคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดให้เป็นจาริต หรือสิ่งที่พึงถือปฏิบัติ ทำให้รักษา กฎของชุมชน และเพื่อป้องกันการได้รับบทลงโทษจากการละเมิดกฎปฏิบัติของคนในชุมชนซึ่ง บทลงโทษของผู้ที่กระทำผิดจาริตประเพณีของสังคม อาจจะหมายถึงการได้รับการปฏิเสธในการ คบค้าสมาคม การยอมรับ หรือการให้ความช่วยเหลือจากคนในชุมชน เพราะการประพฤติตาม จาริตสิบสองเดือนของชาวไทยอีสานนั้น ถือเป็นการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัว ทั้งในด้าน แรงงาน หรือด้านทุนทรัพย์เพื่อส่วนรวม อีกทั้งยังเป็นการเสียสละเวลาจากการประกอบอาชีพ มาร่วมสนุกในการทำกิจกรรม ต่างๆ และประกอบพิธีกรรมของการทำบุญในแต่ละเดือน รวมถึง การพบปะสังสรรค์ ปrikha หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สร้างความสามัคคี ความเข้มแข็ง ให้กับชุมชน และยังเป็นการปลูกฝังแนวความคิดของคนในชุมชนให้เป็นไปในทางเดียวกัน

ดังนั้นการละเมิดการปฏิบัติตามจาริตประเพณีดังกล่าวจึงหมายถึงการปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือ การเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน การร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นใน ชุมชน และการมีแนวความคิด ความเห็น ความเชื่อ หรือศรัทธาในแนวทางเดียวกับคนในชุมชน ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดบทลงโทษจากการละเมิดจาริตประเพณีของชุมชน ให้ผู้ที่กระทำผิดได้รับ ผลเช่นเดียวกับการกระทำของเขาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ประเพณีเหล่านี้ได้รับการประเพณีปฏิบัติสืบ ทอดทั้งยังได้มีการบอกกล่าว จากรุ่นสู่รุ่น

ประเภทของฮิตสิบสอง

ฮิตที่ 1 บุญเข้ากรรมหรือบุญเดือนอ้าย

เดือนอ้ายหรือเดือนหนึ่ง หรือบางที่อาจจะเรียกว่าเดือนเจียงก็ได้มีประเพณีการทำบุญ ประจำ เดือน คือ "บุญเข้ากรรม"

ฮิตที่ 2 บุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่

เดือนยี่หรือเดือนสอง นักปราชญ์โบราณอีสานได้จัดการให้มีประเพณีในการทำบุญ

ประจำเดือนนี้ คือบุญคุณลาน

สถานที่นวดข้าวเรียกว่า"ลาน" การนำข้าวที่นวดแล้วมากองให้สูงขึ้นเรียกว่า "ลูนลาน" คนอีสานสมัยก่อนมีอาชีพทำนาเป็นหลักและต้องการจะทำบุญด้วยการบำเพ็ญทาน ก็ได้จัดให้ลานข้าวเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า"บุญคุณลาน" โดยกำหนดเอาเดือนยี่หรือเดือนสองเป็นเวลาทำเพราะมีกำหนดทำเอา ในเดือนยี่นี้เองจึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า"บุญเดือนยี่"

ฮีตที่ 3 บุญข้าวฉี่หรือบุญเดือนสาม

ข้าวฉี่ เป็นอาหารชนิดหนึ่งของคนอีสานข้าวฉี่ เป็นอาหารชนิดหนึ่งของคนอีสาน อาจจะถือกำเนิดขึ้นโดยการที่ขณะที่นั่งผิงไฟในหน้าหนาว และเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จใหม่ๆ โดยธรรมชาติของข้าวใหม่ก็มีกลิ่นหอมอยู่แล้ว ในขณะที่นั่งผิงไฟอยู่นั้นก็เอาข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วมาปั้นโรยเกลือทาไข่ไก่ นาม้าง (ขางไฟ)หรือนามาย่างไฟให้เกรียมก็ถือว่าสุกแล้วและรับประทานได้ เพราะโดยอุปนิสัยเนื้อแท้ของคนอีสานแล้วเป็นคนที่ยั้ยและช่างคิดอยู่แล้วและต่อมาได้นำข้าวฉี่นี้ไปถวายพระจนกระทั่ง ได้กลายมาเป็นประเพณีงานบุญข้าวฉี่มาจนถึงทุกวันนี้

ฮีตที่ 4 บุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่

บุญเดือนสี่หรือบุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) ก็คือบุญอันยิ่งใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเวสสันดรชาดกนั่นเอง กำหนดการทำบุญผะเหวดจะเป็นในช่วงเดือนสี่ข้างแรมถึงเดือนห้าจะถือเอาวันใดเป็นวันบุญก็ได้ตามแต่จะตกลงกันในหมู่บ้าน เมื่อตกลงวันกันได้แล้ว ก่อนถึงวันงานก็จะมี การเตรียมงานบุญโดยมีการเตรียมดอกไม้ อาหารคาวหวาน ขนม ข้าวต้ม ไว้สำหรับถวายพระและเลี้ยงแขกในงาน และเตรียมหมากพั่นคำ เมี่ยงพั่นคำ เทียน รูป อย่างละพั่น และข้าวตอกดอกไม้ไว้สำหรับบูชาคาถาพັນ ส่วนผู้ที่มิฝีมือในการวาดภาพก็ จะช่วยกันวาดภาพบนผืน ผ้าสีขาวไว้สำหรับแห่ ส่วนทางวัดก็แบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ ๆ หนังสือผูกหนึ่งอาจแบ่งเป็นหลาย ๆ กัณฑ์ก็ได้ เพื่อให้ชาวบ้านได้รับกัณฑ์เทศน์ทั่วถึงกัน มอบหนังสือให้พระภิกษุสามเณรในวัดเพื่อเตรียมไว้เทศน์หรืออาจนิมนต์พระจากวัดอื่นมาเทศน์ด้วย

ฮีตที่ 5 ประเพณีสงกรานต์ บุญสงน้ำหรือบุญเดือนห้า

การรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่ เรียกว่า "สงน้ำ" หรืออีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ตรุษสงกรานต์ โดยตรุษสงกรานต์ คือ วันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้เรียกว่าตรุษสงกรานต์ เพราะมีกำหนดทำในเดือนห้าจึงได้ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนห้า" โดยถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยในสมัยโบราณ

ฮีตที่ 6 ประเพณีบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก

บุญเดือนหก เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน เพราะเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการขอฟ้าฝนอันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน โดยที่ส่วนใหญ่แล้วคนอีสานมีอาชีพในด้านกสิกรรม

เป็นหลัก การนำเอาดินประสิว (คนอีสานเรียกว่าขี้เถีย) มาโขกหรือบดผสมกับถ่านให้แหลกละเอียด (คนอีสานเรียกว่าหมื่อ) แล้วบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่อัดให้แน่น แล้วเจาะรูใส่หางเรียกว่าบั้งไฟ การทำบุญให้ทานและมีความเกี่ยวข้องกับบั้งไฟ เรียกว่า "บุญบั้งไฟ" อีกอย่างหนึ่งท่านเรียกว่า "บุญเดือนหก"

ฮีตที่ 7 บุญชำระหรือบุญเดือนเจ็ด

การชำระล้างมลทิน ผงฝุ่น หรือสิ่งที่สกปรก รุ่งรังให้สะอาดปราศจากมลทินหรือความมัวหมอง เรียกว่า "ชำระ" หรือภาษาอีสานเรียกว่า "ชำระ" สิ่งควรเอาใจใส่ในการชำระให้สะอาด นั้นมีอยู่ 2 อย่าง คือ ความสกปรกภายนอก ได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และความสกปรกภายใน ได้แก่ จิตที่มีความโลภ โกรธ หลง อันสิ่งที่เป็นอกุศลมูลหรือสิ่งเป็นมูลเหตุของความไม่ดีไม่งามที่จะทำให้จิตใจของคนเราเศร้าหมองได้

ฮีตที่ 8 บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด

เดือน 8 เป็นเดือนอยู่ในระยะหน้าฝน และเป็นเดือนที่พระอยู่จำพรรษาตลอดสามเดือน ไม่ไปค้างคืนที่อื่น ยกเว้นแต่มีกิจที่จำเป็น บางทีพอที่จะอนุโลม ให้ไปค้างคืนที่อื่นได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน 7 วัน ถ้าเกินนั้นถือว่าพรรษาขาด โดยปกติแล้วกำหนดเอาวันแรม 2 ค่ำ เดือน 8 ของปีที่เป็นปกติมาส (8 หนเดียว) เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา สำหรับปีที่เป็นอธิกมาสคือ 8 สองหน กำหนดเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หลัง เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา เพราะมีกำหนดทำกันในเดือน 8 เป็นประจำ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนแปด"

ฮีตที่ 9 บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า

การห่อข้าวปลาอาหารและของขบเคี้ยวต่างๆ เป็นห่อๆ แล้วนำไปถวายทานบ้าง แขนวไว้ตามต้นไม้บ้าง ตามบริเวณกำแพงวัดบ้าง (คนอีสานโบราณเรียกกำแพงวัดว่า ต้ายวัด) เรียกว่าข้าวประดับดิน การทำบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล ด้วยอาศัยข้าวประดับดินเป็นมูลเหตุเรียกว่า "ข้าวประดับดิน" หรือบุญเดือนเก้า เพราะมีกำหนดทำกันจนเป็นประเพณีในเดือนเก้า

ฮีตที่ 10 บุญข้าวสาก(สลากภัต)หรือบุญเดือนสิบ

คำว่า "สาก" ในที่นี้มาจากคำว่า "ฉลาก" ในภาษาไทย ข้าวสากหรือฉลากภัตนี้แต่ละท้องถิ่นทำไม่เหมือนกัน เช่นในบางท้องถิ่นอาจจะจัดของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สนุ่ ยาสิ ฟัน ยาตำราหลวง มาทำเป็นห่อๆ นำไปถวายพระ ก่อนจะทำพิธีถวายก็จะมีการจับฉลากก่อน ที่นี้พอตนเองจับฉลากได้เป็นชื่อของพระเณรรูปใด ก็นำไปถวายตามนั้น ลักษณะเช่น นี้ถือว่าเป็นการเสี่ยงสมภาร (บารมี) ว่าในปีนี้ดวงชะตาหรือชีวิตของตนจะเป็นเช่นไร มีการทำนายไปตามลักษณะของพระหรือเณรที่ตนเองจับฉลากได้ เช่น บางคนอาจจะจับได้พระที่เป็นผู้ที่อายุพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีชีวิตมั่นคง หรือจับฉลากถูกพระเปรียญหรือเณรหมากก็ถือว่าเป็นผู้ที่สติปัญญาดี เป็นต้น

บางท้องถิ่นจะมีการทำข้าวสากหรือฉลากัดนี้ เป็นลักษณะห่อด้วยใบตองกล้วย เอาไม้กลัดหัวกลัดท้ายมีรูปลักษณะคล้ายๆ กลีบข้าวต้ม แต่ไม่พบสันตองเหมือนการห่อข้าวต้ม แล้วเย็บติดกันเป็นชุดๆ ภายในห่อนั้น บางห่อบรรจุหมาก พลุ บุหรี่ ข้าวต้ม ข้าวสาร ปลา เนื้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละห่อนั้นไม่ซ้ำกัน แล้วนำไปแขวนห้อยไว้ตามต้นไม้ หรือรั้วบริเวณวัด ในตอนเช้าดึกของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เสร็จแล้วจะมีการตีโปง กลอง ช้อง ระฆัง เป็นสัญญาณป่าวร้องให้เปรตมารับเอาพิธีการเช่นนี้เรียกว่าแจกข้าวสาก หลังจากนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะเก็บคืนมา ในบางที่มีการแย่งกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งตอนนี้เรียกว่า "ชิงเปรต" หรือ แย่งข้าวสาก โดยมีความเชื่อท้องถิ่นที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ใดแย่งข้าวสากจากเปรตมากิน จะเป็นคนที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ปราศจากโรคหรือพยาธิต่างๆ ใบตองที่ห่อข้าวสาก ก็นำเอามาเก็บไว้ตามไร่นาดากกล้า (สถานที่ที่เพาะข้าวกล้าก่อนปักดำ) เชื่อว่าจะทำให้ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ดี

ฮีตที่ 11 บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด

หลังจากที่หมู่พระภิกษุสงฆ์ได้อยู่จำพรรษา 3 เดือน คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 การออกจากขอบเขตจำกัดไปพักแรมที่อื่นได้เรียกว่า "ออกพรรษา" ประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ที่นอกเหนือไปจากการทำบุญตักบาตร ให้ทานรักษาศีลแล้ว การทำบุญตามประเพณีท้องถิ่นอื่นๆ ในช่วงระยะนี้เรียกว่า "บุญออกพรรษา"

ฮีตที่ 12 บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

คำว่า "กฐิน" เป็นชื่อของสังฆกรรมชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่ต้องใช้พระสงฆ์ร่วมเป็นพยานในการทำ 5 รูปเป็นอย่างน้อย คือ 4 รูป เป็นองค์สงฆ์หรือพยาน และอีก 1 รูปเป็นองค์ครองผ้ากฐิน รวมเป็น 5 รูป ภาษาสังฆกรรมของพระเรียกว่า "ปัญจวรรค" นอกจากนี้คำว่า "กฐิน" เป็นชื่อของไม้ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้จึงในเวลาเย็บจีวร ภาษาไทยเรียกว่า "ไม้สตั้ง" ภาษาบาลีใช้คำว่า "กฐิน" ขณะเดียวกันภาษาไทยได้ยืมภาษาบาลีมาเป็นภาษาของตัวเองโดยการเรียกทับศัพท์ไปเลยว่า ผ้ากฐินหรือบุญกฐิน

ประวัติบ้านนาออก

ในอดีตบ้านนาออกเป็นที่รู้จักในเมืองนครพนมว่าเป็น “หมู่บ้านคนเวียดนาม” ปัจจุบันบ้านนาออกเป็นที่รู้จักในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ชื่อ หมู่บ้านมิตรภาพไทย-เวียดนาม ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเวียดนามโดยตรง โดยเฉพาะการทำสงคราม เช่น สงครามกับจีน สงครามต่อต้านฝรั่งเศส และสงครามกับอเมริกา ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้คนเวียดนามอพยพเข้ามาอยู่และตั้งรกรากอยู่บนประเทศไทย การก่อตั้งหมู่บ้าน นโยบายรัฐบาลไทยในการควบคุมคนเวียดนาม นโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์

การรักษาและการปรับวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ตลอดจนความสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายนอก ด้วยเหตุผลเหล่านี้บ้านนาจอกจึงแตกต่างจากหมู่บ้านในชนบทภาคอีสานทั่วไป

การก่อตั้งหมู่บ้านนาจอกไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด จากการบอกเล่าพบว่า ปีพ.ศ. 2441 มีการสร้างศาลเจ้า “ด้ายเวือง” ซึ่งเป็นศาลเจ้าประจำหมู่บ้านขึ้น และจากการบอกเล่าว่าการตั้งหมู่บ้านต้องเกิดก่อนการสร้างศาลเจ้าไม่เกิน 5 ปี เพราะคนเวียดนามจะตั้งหมู่บ้านก่อนสร้างศาลเจ้า เดิมบ้านนาจอกแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านต้นผึ้ง มีขุนเดช บำรุง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และบ้านใหม่ มีหมื่นมนัส ประชา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

ชื่อ “บ้านนาจอก” เป็นชื่อที่ทางราชการตั้งให้ใหม่จากการรวมสองหมู่บ้านเข้าด้วยกันเพื่อง่ายต่อการปกครอง คำว่า “นาจอก” ตั้งขึ้นตามลักษณะทางภูมิประเทศเหมือนหมู่บ้านทั่วไปในภาคอีสานคือตั้งชื่อหมู่บ้านตามสภาพหมู่บ้าน คือ หมู่บ้านจะมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นาและมีสุนัขจิ้งจอกจำนวนมาก และ “บ้านต้นผึ้ง” เป็นเพราะมีผึ้งมาทำรังในพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ภายหลังทางราชการได้รวมทั้งสองหมู่บ้านเข้าด้วยกัน และมีชื่ออย่างเป็นทางการว่าบ้านนาจอกตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ ปี พ.ศ. 2475

บ้านนาจอกเป็นรู้จักในกลุ่มคนไทยเชื้อสายเวียดนามว่า บ้าน “หมี่ ฮวา” (My Hoa) หมายถึง หมู่บ้านที่ไม่มีการแบ่งแยก การตั้งชื่อหมู่บ้านแบบเวียดนามนั้นจะเน้นให้มีความหมายไปในทางที่ดี สะท้อนให้เห็นความปรองดอง สามัคคี และเน้นความหมายที่จะส่งผลต่อความเป็นอยู่ของผู้อยู่อาศัย

กลุ่มคนที่ร่วมตั้งหมู่บ้านพบว่า เป็นคนเวียดนามที่อพยพมาจากจังหวัดฮาดองและจังหวัดกวางบิงห์ ซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่ติดกันและตั้งอยู่ตอนกลางของประเทศเวียดนาม ผู้นำกลุ่มได้แก่นายหมื่น มนัส ประชา นายเทียด วรหาญ และนางนำ วรหาญ ซึ่งเดิมอาศัยอยู่บ้านคำเก็ม ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมืองนครพนม เนื่องจากช่วงแรกมีจำนวนครัวเรือนไม่เพียงพอสำหรับการตั้งหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำจึงได้ปรึกษารือกันเพื่อหาวิธีที่จะก่อตั้งหมู่บ้านให้ถูกต้องตามระเบียบราชการ จึงมีการสร้างบ้านขึ้นให้ครบตามจำนวนที่ทางราชการกำหนด โดยทำที่ว่า ในช่วงเช้าชาวบ้านมีการหุงหาอาหาร และให้คนไปแจ้งทางราชการให้มาตรวจสอบ ก็พบว่าจริงตามที่แจ้งโดยให้ชาวบ้านบอกกับทางราชการว่า เจ้าของบ้านหลายหลังไปหาฟัน ทำไร่ เก็บหาของป่า และในระยะต่อมาจึงสามารถตั้งหมู่บ้านนาจอกขึ้นอย่างเป็นทางการ

ปัจจุบันบ้านนาจอกมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วจำนวน 13 คน มี 160 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม และพบว่ากลุ่มคนเวียดนามรุ่นเก่ายังมีสถานะต่างดาว และกลุ่มคนไทยท้องถิ่น(ชนเผ่าภูไท) อาศัยรวมกันอยู่ในหมู่บ้าน และด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มี

โฮจิมินห์เข้ามาเคลื่อนไหวกู้ชาติ ปัจจุบันบ้านนาจอกได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็นหมู่บ้านมิตรภาพไทย-เวียดนาม เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เวียดนาม

สาธารณูปโภคพื้นฐาน

น้ำดื่ม – มีน้ำดื่มที่สะอาด ซึ่งมาจากระบบน้ำประปาภายในชุมชน

น้ำใช้ – ใช้ประปาของหมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวน 13 แห่ง และน้ำจากบ่อบาดาลที่แต่ละครัวเรือนเจาะขึ้นมาใช้

ไฟฟ้า – มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน โดยการติดตั้งของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

โทรศัพท์ – มีตู้โทรศัพท์สาธารณะแบบหยอดเหรียญ 1 แห่ง

แหล่งน้ำ – มีแหล่งน้ำหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นบึง หนอง ห้วยฮ่องฮอ ห้วยบางกอ ห้วยคำหมาด ห้วยคำบก และอ่างเก็บน้ำหนองญาติ ซึ่งล้วนเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติของตำบลหนองญาติที่นำมาใช้เพื่อการเกษตร

ถนน – มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 ถนนมิตรภาพ (จังหวัดนครพนม – จังหวัดสกลนคร) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 212 (จังหวัดนครพนม – จังหวัดมุกดาหาร) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2023 (ตำบลหนองญาติ – อำเภอนาแก) และภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กกว้าง 4 เมตร สำหรับถนนที่เชื่อมระหว่างหมู่บ้าน และถนนที่เชื่อมกับตำบลใกล้เคียง

หัวข้อสำคัญ

1. วัฒนธรรม

1.1 วิถีชีวิต

ลักษณะบ้านของคนไทยเชื้อสายเวียดนามเป็นลักษณะบ้านที่ปล่อยให้ลูกให้โล่งไว้สำหรับผูกเปลญวน ข้างบนตัวบ้านจะโปร่ง และที่พบเห็นได้ทุกบ้าน คือ ที่วางหิ้งบูชาบรรพบุรุษที่ล่องลับไปแล้ว ส่วนบริเวณพื้นที่บ้านของคนไทยเชื้อสายเวียดนามนิยมปลูกต้นหมากและพลูไว้เพื่อขายและไว้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมแบบเวียดนาม ส่วนพื้นที่ว่างที่เหลือจะเป็นแปลงผักที่สามารถปลูกได้ตลอดปี ไม่ว่าจะเป็นข้าวโพด ผักกาด ผักชี กระเทียม ต้นชา เป็นต้น ซึ่งการปลูกข้าวไว้ตามบริเวณบ้านนั้น มีความเชื่อในการนำน้ำจากบ่อบาดาลมาดื่มกับใบชาสด ๆ เพื่อเป็นน้ำชาไว้ดื่มตามวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม

1.2 อาหาร

คนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอกมีวัฒนธรรมการบริโภคอาหารที่หลากหลาย โดยการนำพืชผักที่ชุมชนปลูกเอง เช่น กระเทียม ผักกาด ผักชี ผักบุ้ง ผักแว่น มาประกอบอาหารบริโภค โดยมี

อาหารเช้าและอาหารเที่ยงยอดนิยมที่หารับประทานได้ง่าย ที่ขึ้นชื่อ คือ “เฟอ” หรือ ก้วยเตี่ยวเนื้อ ที่กินกับผักสด ส่วนเมนูอาหารเย็น คือ “แกงจืด” สำหรับอาหารแบบเวียดนามในหมู่บ้านที่พบ ได้แก่ แกงยุคโมน (แกงที่นำเอาก้านเผือกมาหั่นเป็นท่อนๆ แล้วนำไปตากแดดพอเหี่ยว จากนั้นเอามาต้มน้ำซาวข้าว) นำใส่ขวดโหลทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ พอได้รสเปรี้ยว นิยมนำมาแกงใส่ปลาช่อน เครื่องเทศมี ใบแมงลัก น้ำปลา และพริก อาหารอีกหนึ่งชนิดที่ขึ้นชื่อ คือ “น้ำพริกกะปิ กากคองเหง” เป็นอาหารที่นำมาจากปลาเนื้ออ่อนต้มเค็มใส่ยอดขมิ้น โดยแกงใส่น้ำปลา และเกลือ น้ำแกงจะออกสีเหลืองนวล สำหรับอาหารที่คนนิยมรับประทาน เช่น ขนมหักหม้อ เบ้งห์ ก้วน เบ้งห์ จึงก้วยจับเวียดนาม แหนมเนือง ซึ่งล้วนแต่เป็นอาหารแบบเวียดนามที่มีขั้นตอนในการทำที่ซับซ้อน

1.3 การรักษาสุขภาพ

คนไทยเชื้อสายเวียดนามมีวิธีการรักษาโรคทั้งแผนปัจจุบันและแผนโบราณ โดยเฉพาะการรักษาแบบโบราณ ซึ่งใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ เช่น

- 1) อาการท้องอืด นำกล้วยไปรมควันไฟ จนกล้วยร้อน จากนั้นนำกระเทียมมาตำให้ละเอียดใส่ลงไปในกล้วยทิ้งไว้สักครู่ แล้วนำมาทาท้อง
- 2) อาการท้องเดิน นำยอดทับทิมมาใส่ขันใบเล็กแล้วนึ่ง นำน้ำที่ได้มาดื่ม ส่วนผู้ที่ปัสสาวะหรือไอ ให้นำปลายไผ่อ่อน ๆ 1 ยอด มรีดใบออกแล้วเอาจึงขัดเข้าข้างใน นำยอดไผ่นั้นมาปิ้ง เช็ดทำความสะอาดปลาย บิดเอาน้ำจืดที่ได้มาดื่ม
- 3) คนที่มีบาดแผล ให้นำสีเสียดมาล้างบาดตา กรณีที่เป็นแผลสด ให้นำหมากดิบและยาสูบมาเคี้ยว หรือใบสาบเสือมาเคี้ยวหรือบดให้ละเอียด แล้วนำมาปิดแผล ถ้าหากเจ็บตา ให้ใช้ใบพลูสด รมไฟพอเหี่ยวนำมาประคบ
- 4) ปวดเหงือก ปวดฟัน ให้ใช้เปลือกกะอาม และเปลือกเคมอย่างไฟ ไซ้ซอมหรือเคี้ยว

2. ประเพณี

2.1 ประเพณีเตี๊ด หรือตรุษญวน เป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับมารวมตัวเพื่อเฉลิมฉลองการเริ่มต้นปีใหม่ของคนไทยเชื้อสายเวียดนาม จัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง โดยส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งมีพิธีการไหว้บรรพบุรุษทั้งที่บ้าน และที่ศาลเจ้า โดยในกระบวนการทำพิธีไหว้เจ้านั้น คนไทยเชื้อสายเวียดนามจะนำเหล้า และไก่หนึ่งเป็นตัว บางครั้งมีหัวหมู ขนมหักหม้อ เบ้งห์ จิง และการแต่งกายของผู้ไปในพิธีกรรมจะแต่งกายด้วยชุดอ่าวหญ่ยแบบเวียดนาม นอกจากนั้นผู้ใหญ่จะให้พรแก่เด็ก ๆ ลูกหลานและแจกเงิน ซึ่งอาจจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญใหม่ ๆ ใส่ในซองสีแดง เรียกว่า “หมิ่ง ต่วย” ส่วนบ้านเรือนจะได้รับการตกแต่ง ทำความสะอาด โดยเฉพาะหิ้งบูชาบรรพบุรุษ ทั้งนี้เพราะความเชื่อว่าวันเริ่มต้นปีใหม่นี้ควรจะเริ่มต้นพร้อมกับสิ่งใหม่ ๆ

2.2 ประเพณีวันไหว้ ซึ่งตรงกับวันช่วงเข้าพรรษา คนไทยเชื้อสายเวียดนามจะมีพิธีกรรมการไหว้เจ้าที่ศาลเจ้าค้าย เวียงของหมู่บ้านนาจอก และที่ศาลเจ้าแจ้งห์ หว่าง ของหมู่บ้านดอนโมง โดยประเพณีวันไหว้มีอยู่ 2 คือวันเข้า โดยวันเข้าจะมีพิธีกรรมการไหว้เจ้าดอนกลางคืน และวันออก จะไหว้ในช่วงเช้าของวันถัดมา คนไหว้จะเป็นชายสูงอายุ 7 คน (เลือกโดยคณะกรรมการศาลเจ้า) สวมชุดอ่าวหย่ายของผู้ชาย เป็นเสื้อสีดำยาว กางเกงสีขาว มีผ้าโพกหัวสีดำ สำหรับของไหว้ที่ชาวบ้านเตรียมมา คือ ไก่ต้มสุก ข้าวเหนียว เหล้า พลุหมาก

2.3 พิธีกรรมบูชาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ (พิธีโหย) จะกระทำเมื่อครบรอบวันตายของบรรพบุรุษในแต่ละปี โดยลูกหลานจะเตรียมเครื่องไหว้ ไทกรุงจะทำการเสี่ยงทายเพื่อดูว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษได้มารับของไหว้หรือยัง โดยวิธีการโยนเหรียญ 2 เหรียญ ซึ่งเป็นเหรียญโบราณของชาวเวียดนาม ไทกรุงจะใช้ปูนขาวทาทั้ง 2 เหรียญ เพียงด้านเดียว แล้วเสี่ยงทายว่าถ้าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมาแล้ว ให้มารับของไหว้เหล่านี้ไป ถ้าผลการเสี่ยงโยนเหรียญคว่ำกับหงาย แสดงว่าดวงวิญญาณได้มารับแล้ว แต่ถ้าเหรียญนั้นยังไม่คว่ำกับหงาย ต้องทำการตรวจดูว่าสัมพันธ์กับข้าวหรือข้าวของที่เตรียมมาไว้นั้นเพียงพอหรือไม่ มีสิ่งใดขาดบกพร่องบ้าง แล้วจึงเสี่ยงโยนเหรียญใหม่อีกครั้ง

2.4 พิธีกรรมการเฉลิมฉลองวันครบรอบวันเกิดของโฮจิมินห์(ทุกวันที่ 19 พฤษภาคม) เป็นพิธีกรรมที่จัดที่โครงการหมู่บ้านมิตรภาพไทยเวียดนาม เพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของอดีตประธานาธิบดี และเพื่อการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ และเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

3. ทรัพยากรธรรมชาติ

เนื่องจากบ้านนาจอก ตั้งอยู่ตำบลหนองญาติ ซึ่งนับว่าเป็นตำบลหนึ่งที่มีความโดดเด่นทางทัศนียภาพที่สวยงาม อากาศที่บริสุทธิ์ ล้อมรอบด้วยหนองน้ำขนาดใหญ่ คือ “หนองญาติ” ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สามารถกักเก็บน้ำได้เป็นจำนวนมาก และมีน้ำขังตลอดปี

4. แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ใกล้เคียง

4.1 บ้านท่านโฮจิมินห์

เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากในอดีตช่วงสงครามอินโดจีน ช่วงปี พ.ศ. 2466 – 2474 ท่านประธานาธิบดีโฮจิมินห์พร้อมด้วยกลุ่มผู้ร่วมอุดมการณ์ ได้เดินทางเข้ามาพำนักอยู่ที่บ้านนาจอกเป็นเวลา 7 ปี เพื่อหาเส้นทางกอบกู้เอกราช และ ณ ที่แห่งนี้ท่านได้สร้างบ้านพักชั้นเดียวเป็นสถานที่ติดต่อประสานงาน วางแผนและเคลื่อนไหวในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยชาติ บริเวณหน้าบ้านมีต้นมะพร้าว บริเวณโดยรอบได้ปลูกต้นไม้และต้นไม้ใหญ่เป็นอาณาเขต ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวยังคงรักษาให้คงอยู่สภาพเดิม แต่บ้านพักอาศัยเดิมได้ทรุดโทรม

และถูกรื้อถอนเรียบร้อยแล้ว (ภายในบริเวณบ้านนายเตียว เหยียนวัน) จึงมีการสร้างบ้านจำลองจากของเดิมขึ้นมาแทน และมีเครื่องใช้ไม้สอยที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติ และเรื่องราวที่สำคัญของอดีตประธานาธิบดีโฮจิมินห์ ทั้งในประเทศไทยและเวียดนามให้ผู้สนใจได้ศึกษา เนื่องจากเป็นสถานที่ที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งผลให้การกู้ชาติประสบผลสำเร็จ สามารถกอบกู้อิสรภาพให้แก่ประเทศเวียดนาม

4.2 พิพิธภัณฑ์หมู่บ้านมิตรภาพไทย – เวียดนาม

ตั้งอยู่หมู่ 5 ภายใต้โครงการพัฒนาบ้านนาออกให้เป็นหมู่บ้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม บนพื้นที่ 12 ไร่ ประกอบด้วยอาคารจัดแสดง 2 ชั้น ซึ่งแสดงถึงประวัติความเป็นมาของโครงการความสัมพันธ์ไทย – เวียดนาม ประวัติประธานาธิบดีโฮจิมินห์ พร้อมทั้งรูปจำลองบ้านเกิดและอดีตบ้านที่พำนักอาศัยของท่าน ซึ่งเป็นสถานที่ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวเชื้อสายเวียดนามที่มีความเป็นชาตินิยมสูงอยู่แล้ว มีความต้องการที่จะเดินทางมาท่องเที่ยว เพื่อระลึกถึงวีรบุรุษของชาวเวียดนาม

4.3 วัดพระพุทธบาทสี่รอย

ตั้งอยู่ที่บ้านคอนโมง บนพื้นที่ 18 ไร่ ภายในวัดมีรอยพระพุทธบาทเก่าแก่ และพระพุทธรูปน้อยใหญ่จำนวนมากที่สวยงาม และเป็นที่เคารพสักการะของสมาชิกชุมชนหนองญาติ และประชาชนทั่วไป

4.4 สนามกอล์ฟและอ่างเก็บน้ำภูกระแต

สนามกอล์ฟภูกระแต นับว่าเป็นสนามกอล์ฟที่มีธรรมชาติสวยงาม อยู่ล้อมรอบอ่างเก็บน้ำภูกระแต ซึ่งมีบรรยากาศร่มรื่น เต็มไปด้วยต้นไม้เขียวขจี และแหล่งน้ำธรรมชาติ จึงเป็นสนามกอล์ฟมาตรฐานแห่งหนึ่งที่มีความนิยมจากนักกอล์ฟทั่วไป ภายในบริเวณมีสนามกอล์ฟ ภูกระแตมีร้านอาหาร 1 ร้าน มีที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจ และมีลานจอดรถที่สะดวกสบายเพียงพอต่อผู้มาพักผ่อน ตลอดจนมีการบริการที่ดี การเดินทางสามารถเดินทางด้วยรถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ รถโดยสาร เพราะเป็นเส้นทางที่สะดวกสบาย การคมนาคมขนส่งสะดวก

4.5 พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำจืดหนองญาติ

ตั้งอยู่ริมอ่างเก็บน้ำหนองญาติ โดยรวบรวมพันธุ์สัตว์น้ำจืดและพันธุ์สัตว์น้ำที่หายากและกำลังจะสูญพันธุ์ที่พบในแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาขามาจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำจืด ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 โซน ประกอบด้วย โซนที่ 1 ส่วนแสดงนิทรรศการ โซนที่ 2 ห้องโสตทัศนศึกษา โซนที่ 3 ห้องจัดแสดงพันธุ์ปลา โซนที่ 4 ส่วนจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

4.6 ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติดุ่มโฮม

เป็นศูนย์ที่มุ่งเน้นกิจกรรมเพื่อลดต้นทุน เช่น ทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง ทำอาหารสัตว์ การปลูกผักปลอดสารพิษ (ใช้ระบบน้ำมินิสปริงเกอร์) การผลิตอาหารสัตว์จากวัสดุในฟาร์ม การขยายพันธุ์พืชโดยการตอน/การติดตา/การต่อกิ่ง/การเสียบยอด การเพาะและการขยายพันธุ์ปลา (เลี้ยงปลา) การเลี้ยงหมูหลุมเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ การเผาถ่านเตาขนาดเล็ก เพื่อผลิตน้ำส้มควันไม้และถ่าน อีวาคะ การทำน้ำมันสบู่ดำ การผลิตไบโอดีเซล รวมทั้งเป็นหน่วยฝึกอบรมและให้ความรู้แก่เกษตรกรในจังหวัดนครพนมและจังหวัดใกล้เคียง มีหลักสูตรฝึกอบรมจำนวนมาก เช่น หลักสูตร การทำการเกษตรแบบผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่) การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวกล้อง หนุ ปลา ผัก และผลไม้ การทำเครื่องสีข้าวกล้องแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น การผลิตปุ๋ยชีวภาพ

4.7 นาจอกโฮมสเตย์ ที่พักสัมผัสวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายเวียดนาม

ตามที่จังหวัดนครพนมกำหนดให้บ้านนาจอก เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ดังนั้น จึงเกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชนคนไทยเชื้อสายเวียดนาม เพื่อจัดทำ “นาจอก โฮมสเตย์” เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวเวียดนามที่เดินทางมาเยี่ยมชมบ้านพักของท่าน ประธานาธิบดี โซจินห์ และขณะนี้ “นาจอก โฮมสเตย์” เป็น 1 ใน 19 แห่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้ผ่านการประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จากสำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี 2552

กรวรรณ สังขกร (มปป. : 2) ให้ความหมายของโฮมสเตย์ ว่าเป็นบ้านที่มีความพร้อม สาหรับการแบ่งพื้นที่ของบ้านพักอาศัยเพื่อให้บริการกับ นักท่องเที่ยว เสมือนเป็นสมาชิกหรือญาติของเจ้าของบ้านพัก โดยมีความพร้อมภายใต้การบริหารจัดการของชุมชน

สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว (มปป. : 1) กล่าวถึงมาตรฐานบ้านพักโฮมสเตย์ ไว้ดังนี้

มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย หรือที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบทมาตรฐานไทย หมายถึง บ้านที่อยู่ในชุมชนชนบทที่มีประชาชนในชุมชนเป็นเจ้าของ และเจ้าของบ้านหรือสมาชิกในครอบครัว อาศัยอยู่ประจำ หรือใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในบ้านดังกล่าว นอกจากนี้ บ้านดังกล่าวต้องมีความพร้อมในการเป็นโฮมสเตย์ โดยมีคุณสมบัติโฮมสเตย์เบื้องต้น 6 ประการ ดังนี้

1. เจ้าของบ้านและสมาชิกในครอบครัวต้องถือว่า การทำโฮมสเตย์เป็นเพียงรายได้เสริม นอกเหนือรายได้จากอาชีพหลักของครอบครัวเท่านั้น

2. มีห้องพักหรือพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านเหลือและไม่ได้ใช้ประโยชน์ สามารถนำมาดัดแปลงให้นักท่องเที่ยวเข้าพักได้

3. นักท่องเที่ยวต้องเข้าพักค้างแรมในชายคาเดียวกับที่เจ้าของบ้านอาศัยอยู่ โดยมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตระหว่างกัน

4. สมาชิกในครอบครัวต้องมีความยินดีและเต็มใจที่จะรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาพักค้างแรมในชายคาเดียวกับเจ้าของบ้าน พร้อมทั้งถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นนั้นแก่นักท่องเที่ยว

5. เจ้าของบ้านและสมาชิกในครอบครัวให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการโฮมสเตย์เป็นอย่างดี

6. บ้านนั้นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่ม ชมรม หรือสหกรณ์ ที่ร่วมกันจัดการโฮมสเตย์ของชุมชนนั้น

มติหลักเกณฑ์การพิจารณาโฮมสเตย์ของคณะกรรมการมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

1. ต้องมีคุณสมบัติโฮมสเตย์เบื้องต้น 6 ประการ ครบถ้วน
2. จำนวนหลังคาเรือนที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรม/สหกรณ์โฮมสเตย์อย่างน้อย 3 หลังคาเรือนขึ้นไป
3. บ้านที่ขอรับการประเมินทุกหลังต้องมีเลขที่บ้านที่ออกให้โดยส่วนราชการ
4. ที่ตั้งของชุมชนหรือกลุ่มโฮมสเตย์หรือบ้านพักต้องไม่อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น ยกเว้นได้รับอนุญาตจากเจ้าของพื้นที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว

5. ดำเนินการจัดทำโฮมสเตย์ตามข้อกำหนดมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยของกรมการท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่า 6 เดือน

การใช้ตราสัญลักษณ์และระยะเวลาการใช้

1. การติดตั้งตราสัญลักษณ์ในโฮมสเตย์ จะต้องติดตั้งในจุดที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน
2. ตราสัญลักษณ์ที่โฮมสเตย์ได้รับการรับรองมาตรฐาน มีอายุคราวละ 3 ปี เมื่อหมดอายุจะต้องยื่น ใบสมัครขอรับการประเมินโฮมสเตย์ใหม่

3. หากผู้ประกอบการโฮมสเตย์รายใดใช้ตราสัญลักษณ์ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือจัดทำขึ้นใช้เองโดยไม่ผ่านความเห็นชอบของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จะมีความผิดตามกฎหมาย

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล (2553: 159-160) ได้ทำการศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี พบว่าจังหวัดปทุมธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงโดดเด่นด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวมอญ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ วัดมอญ เตาโอ่งอ่างเครื่องปั้นดินเผา ตุ่มสามโคก ตลอดจนด้านประเพณี เทศกาล ได้แก่ งานสงกรานต์ งานแห่เสาหงส์ขึงตะขาบ และวิถีชีวิตของชุมชนชาวมอญ ได้แก่ อาหารการกิน การแต่งกาย แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ควรเน้นการพัฒนาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ อนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้ให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง สำหรับแนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนชาวมอญ ควรพัฒนาด้านการคมนาคม โดยการปรับปรุงถนน และพัฒนาเส้นทางการเดิน ทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงถึงกัน ตลอดจนพัฒนาด้านบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก โดยการให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว ควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พูนทรัพย์ สวนเมืองตุลาพันธ์ (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีกับการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเนื่องจากชุมชนเชื่อว่า การท่องเที่ยวที่ผ่านมาทำลายความเข้มแข็งและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้รัฐยังเข้ามามีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวแทนประชาชน ชุมชนโดยส่วนใหญ่ไม่รู้จักรักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนแต่ก็คาดหวัง การท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนจะช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ ถ้าชุมชนจะจัดการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง วัตถุประสงค์อันดับแรกที่ชุมชนต้องการคือ การสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อันดับที่สองคือ การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ส่วนการเผยแพร่ของดีของชุมชนและการศึกษาร่วมกันของชุมชนเป้าหมายกับนักท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์อันดับรองลงมา

ภาผอุณ วงศ์แก้ว (2553: 41-52) ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ของ อบต.วอแก้ว อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกิดจากความโดดเด่นด้านการเกษตรของบ้านวอแก้วคือการทำนา ประกอบกับภูมิประเทศที่สวยงามของหมู่บ้านสามารถท่องเที่ยวได้หลายแบบ แต่ขาดที่พักที่จะรองรับนักท่องเที่ยว จึงจัดตั้งกลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ขึ้น ปี 2552 โดยมีการกำหนดกฎระเบียบการท่องเที่ยวชุมชนขึ้น จัดตั้งคณะกรรมการกลุ่ม “คณะกรรมการการท่องเที่ยวชุมชนคนวอแก้ว” กำหนดโครงสร้าง แบ่งบทบาทหน้าที่ออกเป็นฝ่ายต่างๆ ทำให้มีความชัดเจนเป็นและเป็นระบบ

ชุดิมา วิวัฒน์ภัทรกุล (2554: 64-72) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตร ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ระดับ การศึกษาปริญญาตรี ซึ่งประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 20,000 บาท มาเที่ยวที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรที่สูงเลยเป็นครั้งแรก โดยมีคนรู้จักแนะนำ มาท่องเที่ยวแบบไปเช้าเย็นกลับ โดยสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องการแวะเที่ยวนอกเหนือจากศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรที่สูงบุรีรัมย์คือ อุทยานแห่งชาติภูเรือ กิจกรรมท่องเที่ยวของศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรที่สูงเลยที่นักท่องเที่ยวสนใจมากที่สุดคือ ชมไม้ดอกเมืองหนาว ส่วนกิจกรรมที่ต้องการให้ทางศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรที่สูงเลยจัดเพิ่มขึ้น คือ เก็บและชิมผลสตรอเบอร์รี่สด

ด้านความพึงพอใจ พบว่า ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจด้านศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมากที่สุด ด้านราคา นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจกับราคาของผลิตภัณฑ์ทางเกษตรมากที่สุด ด้านสถานที่จัดจำหน่าย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจด้านความสะดวกของสถานที่ท่องเที่ยวมากที่สุด และด้านการส่งเสริมการตลาด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจด้านการประชาสัมพันธ์และการให้ข้อมูลการท่องเที่ยวของศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรที่สูงเลยมากที่สุด โดยความพึงพอใจโดยรวมของแต่ละด้านพบว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมาก

ธิดิกานต์ ประไกรวัน (2549 : บทคัดย่อ) ศึกษาการพัฒนาการจัดการสวนเกษตรสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษา สวนขอ “รอยัล ทโรปาร์ค” ผลการศึกษาพบว่า 1) มุมมองด้านพื้นที่แวดล้อมเพื่อแสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความเหมาะสมของพื้นที่ที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2) ผู้ประกอบการ มีการบริหารจัดการแบบครอบครัว ขาดการบริหารงานที่เป็นระบบ 3) นักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือมีการจัดบริเวณต่างๆ ไว้เหมาะสม มีผู้นำเที่ยวให้ความรู้ต้องการความเป็นกันเองของเจ้าของสวนและพนักงานในสวน ต้องการความรู้ในการทำเกษตร ต้องการให้มีที่พักในแหล่งท่องเที่ยว 4) ด้านการจัดการ ควรมีการบริหารจัดการให้เป็นระบบ

จริยาวัฒน์ โลหะพุนตระกูล(2553: บทคัดย่อ) ศึกษาการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชน ด้วยการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง สามารถแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนเรื่องผลผลิตทางการเกษตรได้ เพราะเป็นการสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ความสำเร็จดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากปัจจัยภายนอกซึ่งได้แก่ กระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ของภาครัฐ ที่สร้างความต้องการในการท่องเที่ยวของภาคประชาชนอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการ

ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น โดยมีปัจจัยภายในคือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนเกษตรดั้งเดิมแบบยกท้องร่อง ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของภาครัฐมาตั้งแต่ปี 2520 และตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ การมีผู้นำอย่างเป็นทางการที่ดำรงตำแหน่งนายก อบต. ทำให้สามารถจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงสามารถขยายผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไปเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง เช่น การพัฒนาด้านคมนาคม สาธารณูปโภคต่างๆ การรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น ในส่วนของกระบวนการจัดการเพื่อบรรลุตามองค์ประกอบ 4 ด้านของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ (1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ท่องเที่ยว (2) องค์ประกอบด้านการจัดการ (3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมกระบวนการ และ (4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมรวมถึงการประชาสัมพันธ์และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่ พบว่าทำได้ดีในองค์ประกอบที่ 1-3 หากแต่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมในองค์ประกอบที่ 4 ด้านการมีส่วนร่วม และควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกับพื้นที่ตำบลใกล้เคียงให้มากขึ้น

ธีรวัฒน์ บุตตะโยธี (2551: บทคัดย่อ) ศึกษาความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อเมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเที่ยวเมืองโบราณ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 15-25 ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท มีรายได้ต่อเดือน 15,001 – 25,000 บาท โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พอใจต่อทัศนียภาพความสวยงามของเมืองโบราณ และพอใจต่อความกว้างขวางของสถานที่ โดยยังเห็นว่าราคาค่าเข้าชมเหมาะสมและคุ้มค่าในการมาเที่ยว แต่พบว่าเมืองโบราณยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่เพียงพอ และไม่มีช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเที่ยวเมืองโบราณ ส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ต ใช้รถยนต์ส่วนบุคคลในการมาเที่ยวและใช้ขับเที่ยวชมภายในเมืองโบราณ และโดยมากมาเที่ยววันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ส่วนบุคคลที่มีผลต่อการเที่ยวเมืองโบราณ คือ เพื่อน และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนในการเที่ยวเมืองโบราณแต่ละครั้ง คือ 592 บาท โดยนักท่องเที่ยวเห็นว่าการมาเที่ยวเมืองโบราณคุ้มค่ากับเวลา การรับรู้เมื่อมาเที่ยวเมืองโบราณสูงกว่าที่คาดหวัง ความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับ พอใจ โดยอาจจะกลับมาเที่ยวเมืองโบราณอีกในครั้งหน้า และจะมีการแนะนำให้คนที่รู้จักมาเที่ยวเมืองโบราณ